

Streszczenie rozprawy doktorskiej pt. *Nazwy żeńskie we współczesnej leksykografii polskiej i francuskiej. Analiza porównawcza wybranych najnowszych polskich i francuskich słowników ogólnych*

Przedmiotem zainteresowania w niniejszej rozprawie jest leksykograficzny opis nazw żeńskich w najnowszych, tj. publikowanych po 2000 r., polskich i francuskich słownikach ogólnych. Do analizy wybrano *Inny słownik języka polskiego* pod red. Mirosława Bańki (2000), *Uniwersalny słownik języka polskiego* PWN (2006), *Wielki słownik języka polskiego* PWN (2018), *Le Petit Robert de la langue française* (2017) oraz *Le Petit Larousse illustré* (2017). Porównanie dwóch różnych leksykograficznych realiów i obecności w słownikach feminatywów ma stanowić, po pierwsze, prezentację polityki językowej (i jej uwarunkowań) prowadzonej w obu krajach wobec zjawiska feminizacji języka. Po drugie – analizę reakcji współczesnego słownictwa na ewolucję zwyczajów językowych użytkowników i użytkowniczek języka oraz dochodzące zewsząd (przede wszystkim od językoznawców) oceny (pozytywne lub negatywne) konsekwentnego feminizowania nazw osobowych, zwłaszcza zawodów i funkcji. Celem pracy jest prezentacja różnic tendencji współczesnego słownictwa polskiego i francuskiego i propozycja ewentualnych zmian (ulepszeń) w zakresie notowania nazw żeńskich. Porównanie kontekstu polskiego i francuskiego podyktowane jest m.in. istnieniem w obu językach podobnych mechanizmów pomnażania materiału leksykalnego i tworzenia nazw żeńskich oraz zbieżnością czynników wywołujących kontrowersje wokół feminatywów. Rozprawa wpisuje się zatem z jednej strony w nurt lingwistyki płci, dziedziny językoznawstwa opisującej istniejące w języku (i w różnych jego odmianach) asymetrię rodzajowo-płciowe, z drugiej strony stanowi próbę metaleksykograficznego studium porównawczego, omawiającego pojawiające się w pracy leksykografów problemy praktyczne (m.in. hasłowanie form feminatywnych, ukształtowanie definicji, dobór przykładów, kwalifikatory) i ich polskie oraz francuskie rozwiązania.

Część teoretyczna pracy (pierwsze trzy rozdziały) obejmuje wprowadzenie do problematyki nazw żeńskich jako zjawiska współcześnie dyskutowanego i wywołującego kontrowersje zarówno w Polsce, jak i we Francji. Tym samym zarysowana zostaje potrzeba odpowiedzi na pytanie o rolę słowników i leksykografii narodowych w kształtowaniu postaw i opinii użytkowników języka wobec różnych fenomenów językowych, m.in. feminizacji. Zdefiniowano w tym miejscu przedmiot badań, cele i hipotezy. Następnie szczegółowo opisano stan badań. Przywołano najważniejsze rozstrzygnięcia teoretyczne związane z problematyką nazw żeńskich w kontekście szerszym niż polszczyzna. Zestawiono i przeanalizowano stanowiska językoznawców, leksykografów oraz przedstawicieli innych dyscyplin humanistycznych wobec kwestii feminatywów. Szczególną uwagę poświęcono analizom najbardziej zbliżonym zakresowo do niniejszej pracy, związanym z kodyfikacją feminatywów w leksykografii i problemami metodologicznymi wiążącymi się z włączaniem tej części leksyki do słowników. Przeanalizowano pojęcie feminativum i różne istniejące w literaturze przedmiotu sposoby definiowania nazw żeńskich oraz feminizacji języka. Kolejny – czwarty – rozdział syntetyzuje wiedzę na temat leksykalnych wykładników żeńskości, którymi dysponuje polszczyzna i francuszczyzna. Szczegółowo opisano podobieństwa i różnice systemowe między językiem polskim i francuskim w omawianym zakresie, podstawowe problemy i ograniczenia (natury językowej i społecznej) konsekwentnego urabiania nazw żeńskich od męskich, wreszcie – politykę językową obu obszarów językowych i dzieje feminatywów w obu językach.

W części empirycznej – najważniejszej i najobszerniejszej – w pierwszej kolejności przedstawiono materiał badawczy i zdefiniowano metody oraz narzędzia analizy. Wskazano podstawowe kryteria, które rejestrowane w słownikach formy feminatywne musiały spełnić, aby mogły zostać włączone do korpusu badawczego, i których opracowanie było – w wielu przypadkach – rezultatem zaadaptowania rozstrzygnięć dotyczących osobno polszczyzny i francuszczyzny, wypracowania kompromisu umożliwiającego zestawienie faktów i zjawisk pochodzących z różnych systemów językowych. Kolejne rozdziały stanowią prezentację i omówienie wyników badań. Blisko 15 tysięcy feminatywów wyekscerpowanych ze polskich i francuskich słowników poddano analizie ilościowej – porównano m.in. udział nazw żeńskich w słownikach w stosunku do całkowitej liczby nazw osobowych, stworzono też listy różnicowe. Następnym etapem były omówienie i ocena właściwych każdemu z badanych dzieł rozwiązań dla nazw żeńskich na poziomie makrostruktury i mikrostruktury – kolejno:

sposobów hasłowania feminatywów (jako osobne hasła, podhasła w obrębie hasel męskoosobowych, w formie skróconej jako informacja przyhasłowa), opatrywania ich kwalifikatorami i doboru ilustracji materiałowej. Omówiono również najczęstsze w słownikach typy nazw żeńskich ze względu na postać formantu (morfologii) oraz ze względu na znaczenie (zapropozowana została autorska typologia leksykalno-semantyczna feminatywów zawierająca 16 różnych grup).

Tym, co najbardziej zauważalne w toku analizy, jest dysproporcja liczby feminatywów zawartych w polskich i francuskich słownikach. Polski materiał leksykalny stanowił zaledwie 38% wszystkich wyekscerpowanych ze słowników nazw, są one również mniej liczne niż francuskie nazwy żeńskie w zestawieniu z całkowitą liczbą nazw osobowych. Feminatywa w obu leksykografiach są także inaczej traktowane. Podkreślić należy względną przychylność francuskich leksykografów względem kodyfikowania nazw żeńskich i stosunkową zachowawczość, konserwatyzm słownikarzy polskich. Redaktorzy polskich słowników ogólnych okazują bardziej sceptyczni wobec form mniej rozpowszechnionych, rzadziej spotykanych w tekstach i korpusach, nie uwzględniają też feminatywów, które wydają się wątpliwe pod względem normatywnym. Ponadto w dziełach polskich interesujące nas leksemy wydają się kategorią dość zaniedbaną, choć również dla słownikarzy francuskich wiele aspektów opisu feminatywnych jednostek okazuje się problematycznych. Wskazują na to wyniki analizy sposobów hasłowania nazw żeńskich oraz analizy funkcjonalnej elementów mikrostruktury: kwalifikatorów, definicji oraz przykładów użycia.

Opracowanie: 2 maja 2019 r., Wrocław

Patrycja Unysiel